

KO SU BILE NASTAVNICE U MUSLIMANSKOJ OSNOVNOJ I VIŠOJ DJEVOJAČKOJ NARODNOJ ŠKOLI U SARAJEVU (1894.-1918.)

Mina KUJOVIĆ

Četiri decenije austrougarskog upravljanja u Bosni i Hercegovini predstavljaju značajan period u novijoj bosanskohercegovačkoj historiji, kako političkoj, ekonomskoj i kulturnoj, tako i prosvjetnoj. Austrougarska administracija tokom uprave u Bosni i Hercegovini (1878.-1918.) posebnu je pažnju posvećivala domaćem školstvu, naročito osnovnom. Školovanjem mladih ljudi, željela ih je odgajati u duhu odanosti dinastiji Habzburga i njihovoj monarhiji.

Već u junu 1899. su otvorene interkonfesionalne osnovne škole, koje su trebale obuhvatiti i muslimansku djecu. Ove škole su radile pod nazivom narodne osnovne škole, a finansirala ih je iz svoga godišnjeg proračuna Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu.

Odnos bošnjačkog muslimanskog stanovništva, za razliku od pripadnika ostalih naroda u Bosni i Hercegovini, prema ovim narodnim osnovnim školama je bio negativan, pa su ih muslimanska djeca samo izuzetno pohađala. Jer, Bošnjaci su se nakon okupacije Bosne i Hercegovine našli u sasvim drugom kulturnom, vjerskom i društvenom okruženju. Sada su se, umjesto istočne i islamske kulture i civilizacije, morali prilagođavati na potpuno novi način života, što je išlo veoma teško i sporo. U svojoj većini, muslimansko stanovništvo je ostalo nepovjerljivo prema

okupacionoj upravi i novom školskom sistemu. Oni su austrougarskom okupataru pružali otpor naročito kroz čuvanje življenja prema islamskim uzusima, pa su ignorirali sve što je zapadno, evropsko, odnosno "švapsko" i općenito kršćansko. Ovo podrazumijeva veliki otpor prema školovanju muslimanske djece u državnim školama, a posebno ženske djece. Uporno su čuvali islamsko-osmanski sistem školovanja, koji je podrazumijevao školovanje muške djece u mektebima i medresama i rijetko ženske, ali odvojeno. Iz mekteba su djeca izlazila polupismena, jer su bila osposobljena za čitanje i učenje kur'anskih tekstova i poznavanje islamskih vjerskih propisa, dok od svjetovnih predmeta nisu ništa učili. Zbog toga je procent nepismenog stanovništva bio izuzetno visok jer vjerske škole (mektebi i mektebi iptidaije – reformirani mektebi) nisu pružale opismenjavanje na latiničnom pismu ni udžbenike na bosanskom jeziku.¹

Ništa bitno se nije mijenjalo u sistemu rada bošnjačkih vjerskih škola, osim što je omogućeno i ženskoj djeci, istina u malom broju, da mogu pohađati muslimansku žensku osnovnu školu. Kako muslimanske djevojčice zbog pokrivanja i tradicije nisu pohađale djevojačke škole koje su već 1897. otvorene u Sarajevu, Mostaru i Banjoj Luci kao petorazredne škole, za njih je, 1894. godine, u Sarajevu otvoren trogodišnji

kurs, na kome su se muslimanske djevojčice od 7 do 14 godina učile čitanju, latiničnom pismu, računu i ženskom ručnom radu.² Ovaj kurs je Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, 1897. godine, promijenila u Muslimansku djevojačku osnovnu školu.³ Na školi su, sve predmete osim vjeronauke,⁴ predavale učiteljice koje je plaćala Zemaljska vlada.

Četverorazredna Muslimanska djevojačka narodna osnovna škola u Sarajevu, odlukom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu 1901. godine, produžena je za tri godine, kao produžni trogodišnji tečaj sa svrhom obrazovanja učiteljica muslimanki za niže muslimanske osnovne škole. Nastavni plan produžnog tečaja je odgovarao ostalim trirazrednim djevojačkim školama.⁵ Troškovi za školu i nastavno osoblje su podmirivani iz državne kase, a Vladin povjerenik za grad Sarajevo je imao pravo kontrole u svim segmentima rada, a naročito je bio zadužen za ocjenjivanje nastavnica i učiteljica. Pomoćne učiteljice su radile besplatno, dok su one koje su podučavale djecu iz redovne nastave imale 1.600 kruna godišnju plaću, a 1.200 kruna hodže (vjeroučitelji) i one nastavnice koje su djecu podučavale ručnom radu⁶ i domaćinstvu⁷. Izbor hodža-vjeroučitelja su određivale "nadležne vjerske vlasti."⁸

Trozredni produženi tečaj za dalje obrazovanje muslimanskih djevojaka, koji je otvoren 1901. godine odlukom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, 1913. godine je prerastao u četverorazrednu Muslimansku višu djevojačku školu, koja se i dalje vezala za četverorazrednu osnovnu škola. Škola se zvala Muslimanska osnovna i Viša djevojačka narodna škola, a dobila je i novi nastavni plan.⁹ Prema tome planu, u pojedinim razredima predavano je 14 predmeta, sa određenim brojem nastavnih sati sedmično:¹⁰ vjerna nauka, srpsko-hrvatski jezik, zemljopis, povijest, prirodopis, prirodoslovlje, račun, geometrija, prostoručno crtanje, krasnopis, kućanstvo, ručni rad, higijena i pedagogija.

Muslimanska osnovna i Viša djevojačka narodna škola nalazila se u Turhanovoj ulici, a raspolagala je skromno opremljenim učionicama. To je bila treća lokacija Muslimanske osnovne škole. Prvo je bila smještena u

iznajmljenoj kući u Jahja-pašinoj ulici (Glođin sokak 5), a zatim u Kečinoj na broju 5 (iznajmljena porodična kuća Safvet-bega Bašagića) i na kraju u Toromanovoj ulici.

Roditeljima djevojčica jw ručni rad bio najbitniji. Učenice su, dok su radile ručni rad, sjedile na podu u učionicama u kojima su ostala djeca imala nastavu iz nekih drugih predmeta.

Škola je nastavila sa radom i nakon Prvog svjetskog rata sa istim nastavnicima i istim nastavnim planom, koji je bio identičan nastavnim planovima ostalih djevojačkih škola. Od 1894. do 1918. godine su se smijenile tri upraviteljice: Štefanija Franković, Marija Tirninić i Jelena Tandarić i jedan upravnik, Edhem Mulabdić.¹¹ Godine 1926. Muslimanska osnovna i Viša djevojačka narodna škola pretvorena je u Žensku građansku školu, pristupačnu pripadnicama svih vjeroispovijesti, a kasnije je dobila naziv Druga ženska građanska škola trgovačkog smijera u Sarajevu.¹²

Učiteljice i nastavnice koje su predavale u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu ocjenivao je Vladin povjerenik za grad Sarajevo ili upravnik, odnosno direktor škole. Vjeroučitelje je plaćala Zemaljska vlada, a postavljala u dogovoru sa nadležnim muslimanskim institucijama. U periodu od 1894. do 1918. godine u školi je duže ili kraće u različitim periodima radilo 18 učiteljica i nastavnica, dva vjeroučitelja i jedan direktor.

U Arhivu Bosne i Hercegovine, u Zbirci dosjea Vladinih službenika, pronašli smo dosjee za 14 učiteljica/nastavnica i 2 vjeroučitelja, dok za 4 učiteljice/nastavnice (Rasema Bisić, Ivka Jaković, Anka Seidel i Jelena Tandarić, direktorica škole od 1912. do 1917.) u personalnoj dokumentaciji postoje samo zakletve, a za direktora Edhema Mulabdića nema nikakvih podataka.

Donosimo kratke biografske podatke iz personalnih dosjea: datum i mjesto rođenja, narodnost i vjeroispovijest te završene škole i kratke izvode iz lista ocjenjivanja¹³ za 2 vjeroučitelja i 14 nastavnica/ učiteljica.

Gabela (Jusuf) ef. Derviš, rođen 1860. godine u Podhumu (Konjic), srpske

nacionalnosti, a islamske vjere.¹⁴ U vrijeme popunjavanja službeničkog lista, nakon 1918. godine upisan je kao učitelj islamske vjere III. kategorije.

Šest godina je studirao Gazi Husrev-begovu Hanikah medresu u Sarajevu i osposobljen je za vršenje islamskog imamskog, hatibskog i muslimansko-vjeroučiteljskog zvanja 1896. godine. U Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu je radio kao vjeroučitelj od 1914. do 1918. godine. U rubrici o znanju stranih jezika navedeno je da se "pošteno služi arapskim jezikom".

Iz lista ocjenjivanja: Tih i slabinjav, pa zato radi odmjerenim nastavnim postupkom "vršeći primjenu na praktični život". U nacionalnom pogledu radi ispravno.

Sarajlić (Ibrahim) ef. Omer, rođen je 1877. godine u Zenici; narodnosti srpske,¹⁵ a vjere islamske.

Završio je Hanikah medresu (8 godina) i Daru-l-muallimin u Sarajevu. Položio je učiteljski ispit pred ulema-medžlisom i

učiteljskim zborom (godina nije navedena). Od 23. 12. 1913. godine u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi radio kao honorarni vjeroučitelj, a od 28. 12. 1916. kao "definitivno imenovan." Iz lista ocjenjivanja: Sarajlić ef. Omer svoju nastavničku dužnost vrši savjesno. Izvodi iz pregleda rada u I. razredu: čitanje Kur'ana i propitivanje svršenog gradiva o temeljnim vjerskim principima. Čitanje je tehnički naučeno, a svršeno gradivo dobro utvrđeno. Postupak sa učenicama dobar i autoritativan. Procenat palih 4%, a opća ocjena je povoljna – vrlo dobar.

Berberović Hasnija (Zahida i Mušije, rođ. Porča), rođena je 1895. godine u Sarajevu, srpske narodnosti, a vjere islamske. Radila je kao učiteljica II. kategorije, II. grupe 6. stepena u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu od 1910. godine. Završila je produženi tečaj Ženske muslimanske škole u Sarajevu 1909. godine, a učiteljsku školu 1914. Položila je, 13. IV., praktični učiteljski ispit sa odličnim uspjehom i tako postala prva Bošnjakinja koja se školovala u muslimanskim djevojačkim školama i prva učiteljica Bošnjakinja, kako ističe Hajrudin Čurić.

U komisiji za polaganje učiteljskog ispita je bila i tadašnja upravnica Više djevojačke škole Jelena Tandarić, koja je u listi ocjenjivanja za Hasniju napisala: "Stečeno iskustvo i znanje nastoji proširiti ličnim usavršavanjem. Njezino je moralno i političko vladanje sasvim korektno". Način rada u razredu (iz lista ocjenjivanja): nastavnica radi jednim stalnim nastavnim postupkom kojim postiže rezultate po zahtjevu nastavnog programa. Ipak bi trebala dati djeci

prilike da motre, prosuđuju i aktivno učestvuju. Vrijedna je i marljiva te savjesno predana poslu. Naročiti uspjeh postigla je u ručnom radu. Hasnija Berberović je radila na prosvjećivanju Bošnjaka i van škole. Bila je odbornica u kulturno-prosvjetnom društvu muslimana "Gajretu", kao i "Crvenom krstu/križu".

Bergat Milka, rođena 11. XI 1878. godine u Velikom Grajevcu kod Bjelovara, u Hrvatskoj. Narodnost hrvatska, vjera rimokatolička.

Završila je dva razreda škole u Pakracu, dva u Požegi, dva razreda više djevojačke škole u Požegi, tri tečaja ženske učiteljske škole u Zavodu sv. Josip u Sarajevu. Učitečki ispit položila u Sarajevu 3. IX. 1901., a viši učiteljski ispit za učiteljsku službu na višim djevojačkim školama iz "slovničko-historijske" skupine položila u Zagrebu 21. IX. 1901. godine.

Radila je kao nastavnica u Blagaju, Mostaru i Sarajevu na Muslimanskoj višoj djevojačkoj školi od 1916. do 1919. godine, kad je penzionirana.

Iz ocjene vladinog povjerenika: "Nastavni joj postupak nije udešen prema pedagoško-didaktičkim načelima. Krivica joj je u tome što se ne pripravlja. Ona je npr. kazala 1910. djeci u II. razredu da je voćnjak zemlja gdje ima puno voća. Sa djecom zna lijepo postupati. Često govori protiv priprema i smatra da ih definitivne učiteljice ne trebaju pisati, jer, po njoj, toliko valjda svaki učitelj zna da može u osnovnoj školi poučavati. Takav je odnos i prema razrednici, pa rijetko uvodi izostanke učenica".

Ćilimović Dragica, rođena je 10. I. 1888. godine u Sarajevu. Narodnost hrvatska, vjera rimokatolička. Bila je učiteljica ručnog rada.¹⁶

Završila je Višu djevojačku školu u Sarajevu i Kraljevsku žensku stručnu školu u Zagrebu. Položila ispite iz umjetne radnje u Zagrebu 1909. i 1912. godine. U Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu predavala ručni rad od 9. VI. 1915. do 5. XI. 1919. godine.

Od stranih jezika je dobro govorila njemački. Iz službene ocjene njenog rada direktora Mulabdića: "Nastavnica ručnog rada Dragica Ćilimović je marljiva i savjesna u službi, a postupak joj je sa učenicama vrlo dobar. Postiže dobar uspjeh".¹⁷

Domanik Sofija, rođena je 1875. u Varaždinu, u Hrvatskoj. Narodnost hrvatska, a vjera rimokatolička. Govorila je, osim bosanskog, i poljski jezik.

Završila je višu pučku školu u Zagrebu. Položila žensku učiteljsku školu u samostanu milosrdnica u Zagrebu, gdje je 1895. položila i učiteljski ispit. Prva služba kao učiteljice bila joj je u Novigradu, u Hrvatskoj, a zatim u Bosni i Hercegovini: Donji Vakuf, Bugojno, Doboj, Prijedor, Zenica, Tuzla, Nemila i Sarajevo. Postavljena je, 5. XII. 1915. godine, za učiteljicu u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi, gdje je radila do 24. III. 1919. godine.

Okružni školski nadzornik D. Jovanović je ovako opisao njen rad: "Moralna i u socijalnom pogledu nema prigovora, a i političko je korektno. Nastavnička sprema je dosta dobra. Mar za učiteljsko zvanje je priličan. Postupa s djecom kako to učiteljici i dolikuje. Uspjeh nastavnčkog i uzgojnog školskog rada je posve dobar. Naročito je postupak sa učenicama hvale vrijedan".

Franković Štefanija, bila je upraviteljica Muslimanske osnovne škole u Sarajevu od 1901. do 1912. godine.

Rođena je 3. X. 1860. u Srblin-Dvoru, u Hrvatskoj. Narodnost hrvatska, vjera rimokatolička; strani jezik: osim hrvatskog, govorila je njemački. Završila je višu djevojačku školu, tri tečaja preparandije u samostanu milosrdnih sestara u Zagrebu. Učiteljski ispit je položila 1879. u Zagrebu.

Kao namjenska učiteljica, radila je u Doljanu (Slavonija) na mješovitoj školi do 1880., a zatim u Bosni i Hercegovini, u Bihaću, Jajcu, Sanskom Mostu, Ključu, Travniku i, na kraju, u Sarajevu, gdje je i penzionirana 1914. godine.

Iz liste ocjenjivanja: "Tjelesni i duševni razvoj normalni. Ponašanje normalno i socijalno, a tako i političko – korektno. Pedagoška sprema prilično dobra, marljivost srednja, uspjeh prilično dobar. Izgleda da je dosta komotna.¹⁸ Sa djecom postupa oštro".

Gaćanović Fehma, rođena 1891. u Sarjevu. Narodnost hrvatska, a vjera muslimanska. Radila je kao namjenska učiteljica u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu od 27. X. 1917. do 17. IX 1918., kad je zbog udaje napustila službu.¹⁹

Završila je Muslimansku osnovnu i višu djevojačku sa produženim tečajem za učiteljice. Ispit zrelosti položila u Sarajevu 1917. godine. Nema drugih podataka.

Girzik Elza, rođena 13. X. 1897. u Cazinu; roditelji su joj iz Šleske (Opava). Narodnost hrvatska, vjera rimokatolička. Strani jezik, njemački.

Završila osnovnu školu u Bosanskom Petrovcu, višu djevojačku školu u Mostaru, a učiteljsku u zavodu sv. Josip u Sarajevu. Učiteljski ispit položila u Sarajevu 1917. godine. U Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu prvo je radila kao pomoćna učiteljica (od 13. IX. 1916.), a zatim od 1917. kao namještena i, na kraju, od 1918. godine, kao definitivna učiteljica.

Izvod iz lista ocjenjivanja: "Učiteljica Elza Girzik je susretljiva i dobrog kućnog odgoja. Nastava joj je živa i znade se potpuno prilagoditi duhu mladih učenica, s kojima vrlo lijepo postupa. Savjesno se pripravlja za svaki nastavnički sat. Vršiti tačno svoje dužnosti. S djevojkama je prijazna. Moralno i političko vladanje u svakom pogledu korektno".

Hanna Danica, rođena 17. IV. 1883. godine u Bijeljini. Zavičajnost joj je Wal. Meseritsch, Moravska. Narodnost hrvatska, a vjera rimokatolička. Strani jezici, češki i francuski.

Osnovnu, višu djevojačku školu i učiteljsku školu završila je u zavodu sv. Josip u Sarajevu. Učiteljski ispit je položila u Zagrebu 1. 1902., a viši učiteljski ispit iz matematičko-prirodoslovne skupine 20. IX. 1902., također u Zagrebu.

Radila je u I. narodnoj osnovnoj školi u Sarajevu (1900.), zatim u Višoj djevojačkoj školi (1902.), a od juna 1904. do 5. I. 1915. godine u Muslimanskoj osnovnoj školi. Vodila je pedagoški ženski tečaj, a od 4. I. 1917. predaje na Muslimanskoj višoj djevojačkoj školi do penzioniranja 15. juna 1920.

Za ovu nastavnicu je upraviteljica škole Tandarić u listu ocjenjivanja, između ostalog, navela da odgovara svojim dužnostima u svakom pogledu, a da se posebno ističe njena osobita volja i žrtva koje ulaže za napredak svojih muslimanskih učenica izvan djelokruga svoje dužnosti. "Njeno moralno i političko vladanje je u svakom pogledu korektno".

Knežević M. Anka, rođena 1878. godine u Perušiću, Hrvatska. Narodnost srpska, vjera srpskopравoslavna. Strani jezik, njemački potpuno, a služi se francuskim.

Završila višu djevojačku školu u Sarajevu 1894., a ženski ručni rad i krojački tečaj uz višu djevojačku školu 1895. godine. Radila kao učiteljica ručnog rada u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu od 28. I. 1912. do 1. XII. 1924. godine.

Iz lista ocjenjivanja: "Učiteljica Anka Knežević udovoljava svojim dužnostima i postiže lijepe uspjehe u svom nastavničkom radu.

U svojoj struci spremna, a u nastavi okretna. Postupak s učenicama nije vazda najbolji. Rado

se upušta u razgovor sa učenicama, a onda se tuži na lošu disciplinu. Blaga ćud utiče veoma uzgojno i na učenice koje su od prirode življe. Njezino moralno i političko vladanje je veoma korektno”.

Kranjčević Ella, rođena 1876. godine u Leibachu (Krajina). Zavičajnost, Bjelovar. Nacionalnost Croatien, a vjera rimokatolička. Ispit iz francuskog jezika za visoke djevojačke škole položila je u Agramu 1900. godine.

Govorila je francuski, njemački, a služila se i talijanskim. Radila je kao nastavnica francuskog jezika na svim djevojačkim školama u Sarajevu, pa je po potrebi, uz honorar od 400 kruna, bila angažirana i u Muslimanskoj višoj djevojačkoj školi.

Pusić Melanija, rođena 5. VI. 1846. u Zagrebu. Narodnost hrvatska, vjera rimokatolička. Strani jezik, njemački.

Radila na Višoj djevojačkoj školi u Mostaru od 1900. godine, a od 1917. kao učiteljica u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu.

Iz liste ocjenjivanja: “Vrlo sposobna u službi, spremna u svakoj struci i posve dorasla svom pozivu. U nastavi je ozbiljna, u ophođenju sa učenicama ima lijep način i postupak. Vladanje njezino je uzorno u svakom pogledu, uspjeh u nastavi dobar, djelimice i vrlo dobar”.

Sklenar Jelka, rođena 24. VIII. 1882. u Kiseljaku. Narodnost srpska, vjera istočnoppravoslavna. Dobro govori njemački.

Završila narodnu osnovnu i višu djevojačku školu te privatni učiteljski tečaj u Zavodu sv. Josip u Sarajevu. Učiteljski ispit položila 6. IX. 1903. godine u Sarajevu.

Kao pomoćna učiteljica radila od 1900. do 1903. godine u Starom Majdanu, Bosanskoj Gradišci, Pazariću, a od 1903. kao učiteljica u Rogatici i Sarajevu.

U Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu radila kao definitivna učiteljica od 23. IX. 1912. do 1920. godine, kad je penzionirana.

Iz liste ocjenjivanja: “Učiteljica Jelka Sklenar udovoljava svojim dužnostima posve i u svakom

pogledu besprijekornom marljivosti, te svakom prilikom i iz vlastite pobude nastoji svojim izvanrednim radom što više doprinijeti uspjehu i dobrom glasu škole. Svojim nastavničkim radom u školi udovoljava propisima u svakom pogledu korektno. Nadarena je i inteligentna te je postigla i u ovoj školi (1917. godina) vrlo lijep uspjeh”.

Trninić Marija, radila kao upraviteljica škole od 15. VIII. 1907. do 27. X. 1912. godine.²⁰ Rođena je 1862. u Baniji kraj Karlovca u Hrvatskoj. Hrvatske narodnosti, a rimokatoličke vjere.

Završila je višu djevojačku školu u Karlovcu i Kraljevsku žensku preparandiju u Zagrebu 1882. godine. Učiteljski ispit za predmete pjevanje i kućanstvo položila u Zagrebu.

Iz lista ocjenjivanja: “Vrlo je marljiva. Njezin metodski postupak kod nastave je bio veoma dobar. Sa djecom vrlo lijepo postupa. Sposobna i vješta u radu sa djecom, a nevješta kancelarijskim poslovima”.

Ukšinić Behija, rođena Česrić, u Đakovu, u Đul-Mahali. Narodnost bosanska, a vjera muslimanska. Četiri razreda osnovne škole završila u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi u Sarajevu i tu produžila školovanje “godišta”. Učiteljski ispit položila 13. IV. 1915. godine.

Od 1905. do 1907. radi na zamjeni bolesnih učiteljica, a onda primljena za pomoćnu učiteljicu u Muslimanskoj osnovnoj i Višoj djevojačkoj narodnoj školi, a 1917. za definitivnu. Godine 1920. je otpuštena iz službe zbog udaje.

Učiteljice i nastavnice su najčešće ocjenjivali direktori škole i rjeđe okružni inspektor i Vladin povjerenik za grad Sarajevo.

Kao što se vidi iz navedenih kratkih biografskih podataka učiteljica i nastavnica, sve su bile dobrog moralnog i političkog vladanja u “svakom pogledu”. Navodno su voljele i svoj posao i djevojčice koje su podučavale.

Interesantno je da, od 14 učiteljica, samo 3 Bošnjakinje ne govore nijedan strani jezik. Od 14 učiteljica/nastavnica, 7 su bile hrvatske narodnosti i rimokatoličke vjere, 3 su bile

Bošnjakinje,²¹ a dvije srpske narodnosti od kojih jedna srpskopравoslavne, a druga istočnopравoslavne vjere.

Šta reći na kraju? Muslimanska škola, muslimanske djevojčice i djevojke. Samo nastavnice nisu bile muslimanke, pa ni upravnice, odnosno od 1912. direktorice škole. Tek je 1917. za direktora škole postavljen Bošnjak, književnik Edhem Mulabdić.

Bilješke:

¹ Više o islamskim školstvu, vidjeti : Ćurić, Hajrudin: Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918., Sarajevo, 1983. , Bogičević, Vojislav: Istorija razvoja osnovnih škola u Bosni i Hercegovini u doba turske i osmanske uprave (1463.-1918.), Sarajevo, 1965., Pejanović, Đorđe: Srednje i stručne škole u Bosni i Hercegovini od početka do 1941. godine, Sarajevo, 1953.

² ABH, ZVS šif. 52/211, 1894. Samo jedan manji broj građana prišao je da u školu 1894./95. šk. godine upiše svoju žensku djecu. Iz izvještaja Olge Herman, upućenog Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu o otvaranju Narodne osnovne muhamedanske škole u Sarajevu, saznajemo da se upisalo 18 učenica: Jedžud Zlata, Trebina Habiba, Kabil Džula, Dikija Seka, Toskić Vasvija, Vravčeva Hajrija, Jakupović Zumreta, Česri Međida, Česri Behija, Pakro Kajda, Repuk Zehra, Šebić Zehra, Dovadžija Rifija, Dovadžija Atija, Pakro Mejra, Česri Behidža, Begić Safija i Požegina Safija.

Olga Herman je navela da je škola otpočela sa radom u veoma neuslovnim prostorijama, a da od upisanih 18 učenica nastavu redovno pohađa samo 12, ali da je od iduće šk. godine najavljen veći broj jer je "…više familija obećalo, čim se od ljetnog boravka sa sela vrate, svoje djevojčice u školu slati"

³ Izvještaji o upravi Bosne i Hercegovine 1878.-1905., Zagreb, 1906. str. 154.

⁴ Vjerna nauku je mogao predavati onaj efendija/hodža koji je završio daru-l-muallimin (učiteljsku školu) ili koji ispitom dokaže da posjeduje traženo znanje. Ispit se polagao pri Rijasetu Islamske zajednice

⁵ Izvještaj o upravi za 1906. godinu, str. 155.

⁵ Nastavni ciljev iz predmeta domaćinstvo/kućanstvo bio je da učenice upoznaju poslove u moderno uređenom domaćinstvu i da steknu vještinu u vršenju tih poslova

⁶ Glavni cilj nastave iz ručnog rada bio je da djevojke temeljito ovladaju ženskim ručnim radovima potrebnim u gradskom domaćinstvu sa težištem na bosanskoj tehnici i uzorcima

⁷ Izvještaji o upravi..., str.155.

⁸ Pejanović, Đorđe: Srednje i stručne škole..., str. 118.

⁹ Ćurić Hajrudin: Muslimansko školstvo u..., str. 249.

¹⁰ Edhem Mulabdić, učitelj i poznati književnik, rođen je u Maglaju 1862., a umro u Sarajevu 1954. godine. U rodnom gradu je pohađao mekteb i ruždiju i učio turski jezik. Dolazak okupacije (1878.) doživio je kao osobnu i narodnu tragediju. Tek 1890. završava učiteljsku školu i službuje u Brčkom. Godinu dana kasnije dolazi u Sarajevo, gdje radi kao učitelj i nadzornik

u osnovnim školama. Školske 1917./1918. godine imenovan je za direktora Muslimanske osnovne i Više djevojačke narodne škole. U školi je ošao sve do 1923., kad je izabran za narodnog poslanika u Skupštini. (Iz: Biserje, antologija muslimanske književnosti, Opatija, 1972., str. 281.). Školske 1917./18. godine Muslimansku osnovnu i Višu djevojačku narodnu školu pohađalo je 245 djevojčica (213 Osnovnu i 32 Višu)

¹¹ Ćurić Hajrudin: Muslimansko školstvo..., str. 251.

¹² Ocjenjivanje nastavnika svake školske godine obavljao je Vladin povjerenik zadužen za školstvo ili direktorica škole. List ocjenjivanja saštavni je dio personalnih dosjea

¹³ Većina personalnih dosjea Vladinih službenika napisani su nakon 1918., u vrijeme Kraljevine SHS. Službenik koji je popunjavao personalne podatke, službeničke lištove – kako su ih tada zvali – za Bošnjake je pisao da su srpske nacionalnosti

¹⁴ U mnogim personalnim/službeničkim dosjeima nastalim nakon 1918. godine nalaze se i dosjei iz austrograbske administracije pod nazivom Osobnik. U Osobniku za Sarajlić ef. Omera je navedeno da je hrvatske narodnosti

¹⁵ Iz ručnog rada su učenice trebale savladati sljedeće vještine: pletenje čarapa, frange, jašućnica, koparana i različitih pletiva kukaštim iglama; vezenje narodnog veza brojem, sindžirca svilama u jednoj boji i šaranju te vez zlatom i srebrom; šivenje rubenine na stroju

¹⁶ Uz vjerna nauku, ručni rad je bio najvažniji predmet, pa je dobar napredak u savladavanju vještina u ručnom radu navodio ljude da svoje djevojčice upisuju u školu. Intersantno je da za obučavanje u ručnom radu u školi nije bilo zasebne prostorije nego su učenice sjedile na podu u učionici sa djecom koja su imala predavanje iz drugih predmeta i radile zadane radove

¹⁷ Intersantno je da u njenom dosjeu ima podatak da je kažnjena sa 5 kr. zbog neurednosti, kao i primjedba da za slogu (?) ne pokazuje dovoljno smisla

¹⁸ Intersantno je da su sve učiteljice/nastavnice neudate ili hudovice. Udate učiteljice mogle su oštati u službi samo ako su bile udate za učitelje

¹⁹ ABH, ZVS, šifra 89/56/2, 1910. Obrazloženje budžeta za 1910. upraviteljice škole Marije Trninić, u kome, između ostalog, traži i 100 kr. godišnje za hatme. Evo kako je upraviteljica objasnila Zemaljskoj vladi ovu štavku u troškovima škole koju ZVS nije usvojila: "Hatma, to su svečani vjernaučki ispiti gdje se dvori poslije sa kahvom, šećerom i limunadom. Djeci se dijele čahije. To su maleni hljebovi u kojima je mirisavo sjeme. Za hatme kojih ima obično tri trošilo se iz imbisa"

²⁰ Za Berberović Hasniju u rubrici narodnost je upisano srpska, za Gačanović Fehmu hrvatska, a za Ukšinagić Behiju bosanska

Summary

Mina Kujović

WHO WERE THE TEACHERS IN MUSLIM
ELEMENTARY AND NATIONAL TWO YEAR
COLLEGE FOR GIRLS IN SARAJEVO
(1894 - 1918)

In Bosnia and Herzegovina, the education of the girls and particularly Muslim girls was not something that was subject of great concern. The first school for Muslim girls was opened in 1894 in Sarajevo, under name Muslim Elementary School in which, in addition to Arabic alphabet and Islamic religious instruction, the girls were also taught Latin alphabet and secular subjects (reading, calculus, history and geography). By the decision of the National Government for Bosnia and Herzegovina in 1897, the school became Muslim National Primary School for Girls in Sarajevo (four year program). In 1901 the program was extended for three more years, as an extended three year course with the purpose of educating Muslim girls to become teachers in the lower Muslim primary schools. This course for further education of the Muslim girls opened in 1901 by the decision of the National Government, was turned in 1913 into Muslim Two Year College for Girls (four year program), which further tied with the four year primary school. It operated all through 1926.

The school was opened and financed by National Government for Bosnia and Herzegovina that also provided its primary teachers and teachers. The religious instructor was appointed by Islamic religious community and paid by National Government.

From 1894 to 1918, a total of 18 primary teachers and teachers as well as three imams who gave Islamic instruction taught at the Muslim Elementary and Two Year College for Girls in Sarajevo.

This work also includes short biographical data on 14 primary teachers and teachers and two imams.

موجز

المعلمات في مدرسة البنات الشعبية الإسلامية
الابتدائية والثانوية في سراييفو (1894-
(1918)

مينا كويوفيتش

لم يكن تعليم البنات في مدارس البوسنة والهرسك ولا سيما المسلمات منهن يحظى بالكثير من الاهتمام. ففي عام 1894 م افتتحت في سراييفو أول مدرسة للبنات المسلمات وسميت بالمدرسة الإسلامية الابتدائية. كانت تلميذات تلك المدرسة إلى جانب الخط العربي والعلوم الدينية الإسلامية يتلقين أيضا العلوم الدنيوية كالقراءة والحساب والتاريخ والجغرافيا. وفي عام 1897 م أصدرت الحكومة الوطنية في البوسنة والهرسك قرارا حددت فيه مدة الدراسة في هذه المدرسة بأربع سنوات، وفي عام 1901 م تمت إضافة مرحلة جديدة مدتها ثلاث سنوات بحيث أصبحت المدرسة تخرج معلمات للمستويات الدنيا من التعليم الابتدائي عند المسلمين. وفي عام 1913 م أصدرت الحكومة الوطنية قرارا جعلت مدة المرحلة الثانية أربع سنوات وسميت في ذلك الحين بالمدرسة المتقدمة للبنات المسلمات، وهي المرحلة التي تأتي بعد المرحلة الابتدائية التي كانت مدتها أربع سنوات. واستمرت هذه المدرسة بالعمل على هذا الحال حتى عام 1926 م. وإلى جانب الدراسة كانت الفتيات المسلمات في تلك المدرسة يتعلمن التطريز والخياطة وفن الطبخ.

وبما أن الحكومة الوطنية في البوسنة والهرسك كانت هي الجهة المؤسسة للمدرسة والمتكفلة بتمويلها، كان يعود إليها تعيين المعلمات والمدرّسات، بينما كانت الجمعية الدينية الإسلامية هي المسؤولة عن تعيين معلمي التربية الدينية الذين كانوا يتقاضون رواتبهم من الحكومة الوطنية.

ومنذ 1894 إلى 1918 م تناوب على التدريس في المدرسة الابتدائية والثانوية الإسلامية للبنات 18 معلمة ومدرّسة وثلاثة أئمة كانوا يقومون بتدريس التربية الإسلامية للبنات.

ويوجد في ملحق المقال بيانات موجزة من سيرة حياة 14 معلمة ومدرّسة واثنين من الأئمة.